

سنجش و ارزیابی نقش شهرهای کوچک در توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای (مطالعه موردی شهر توحید هلیلان)

سعید ملکی^{۱*}، هوشنگ مرادی^۲، محمدفرجی دارابخانی^۳

۱. استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، ایران.

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، ایران.

۳. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

DOI:10.22034/mpsh.2023.402419.1037

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۹

چکیده

شهرهای کوچک به‌عنوان مراکز قلمداد می‌شوند که نقش بسزایی در تقویت و توسعه نواحی پیرامونی دارند و در درازمدت منجر به ایجاد شرایطی می‌گردد که توان فعالیت‌های تولیدی را در درون این مناطق تقویت نموده و کل ناحیه را تحت تأثیر عملکرد و نقش خود قرار می‌دهد. بنابراین، مطالعه و بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای، از اهمیت زیادی برخوردار است. شهر توحید به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و قرارگیری در باریکه‌ای بین استان‌های همجوار کرمانشاه - لرستان و همچنین در کنار مسیر ترانزیتی شمال غرب به جنوب کشور، از پتانسیل بالایی جهت دستیابی به توسعه پایدار ناحیه‌ای و منطقه‌ای برخوردار شده در صورت برنامه‌ریزی دقیق ملی و منطقه‌ای - محلی، مدیریت صحیح و سرمایه‌گذاری مناسب و منظم برای تأمین نیازها؛ ضمن دست یافتن خود به توسعه، زمینه‌ی تثبیت جمعیت سکونتگاه‌های پیرامونی را نیز فراهم، و خدمات لازم را در نواحی تحت نفوذ ارائه خواهد نمود که می‌تواند محرک اصلی توسعه پایدار ناحیه‌ای آن باشد. بنابراین ضرورت دارد توسعه‌ی آن در بستر برنامه‌ریزی صحیح و مدیریت اصولی قرار بگیرد تا توسعه‌ی پایدار ناحیه‌ای در آن نمود فضایی پیدا کند. هدف پژوهش حاضر بررسی و سنجش نقش شهر کوچک توحید در توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای است، نوع پژوهش کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی است که در آن از روش‌های پیمایشی و اسنادی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شهرستان هلیلان بوده است. شهر توحید و سکونتگاه‌های حوزه نفوذ آن به‌عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شده است. که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه برابر با $(N=374)$ نفر تعیین و برآورد شده است. برای انتخاب نمونه‌های آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون T تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن با نرم‌افزار SPSS و تحلیل تراکم جمعیتی (Kernel density) از نرم‌افزار ARC GIS استفاده شده است. یافته‌ها و نتایج پژوهش بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین نقش شهر کوچک توحید در پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای است. چنان‌که با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و اطمینان ۹۹ درصد؛ به ترتیب و به‌طور میانگین در شاخص‌های محیطی - کالبدی (۳/۲۹)، اقتصادی (۲/۸۲) اجتماعی - فرهنگی (۲/۶۱)، مدیریتی (۳/۳۴) در پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای تأثیر مثبت و معناداری داشته است. باید گفت شهرهای کوچک مخصوصاً در ارتباط با سکونتگاه‌های پیرامونی، تأثیرات عمدتاً مثبت و بعضاً منفی مختلفی را در ابعاد گوناگون بر نواحی پیرامونی بر جای می‌گذارند؛ به‌طوری‌که عواملی مانند افزایش هزینه‌های زندگی شهروندان شهر و نواحی پیرامونی، افزایش قیمت و ارزش املاک، تأمین نیازهای رفاهی سکونتگاه‌های حوزه نفوذ، تغییر کاربری اراضی مرکز و نواحی اطراف، عدم دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، نبود درآمد و اشتغال پایدار و ... را به دنبال داشته است.

کلیدواژه‌ها: شهرهای کوچک، توسعه پایدار، سکونتگاه‌های ناحیه‌ای، توحید.

مقدمه و بیان مسأله

ایده و موضوع مطالعه نقش و تأثیر شهرهای کوچک اولین بار توسط جانسون مطرح گردید که تقریباً جدیدترین موضوع در توسعه منطقه‌ای بود (بارن^۱، ۲۰۰۹). بدون شک یکی از طرفداران این دیدگاه، دنیس راندینلی است که با همکاری رودل در سال ۱۹۷۸ بحث عمیق و گسترده‌ای در این زمینه فراهم نمود (بارسکی^۲، ۲۰۰۹). دنیس راندینلی در تحلیل روابط شهر و روستا بر محور سیاست توسعه، در سلسله‌مراتب شهری بر جمعیت شهری تأکید می‌کند. او معتقد است که اهداف توسعه روستایی جدا از شهرها عملی نیست، زیرا بازارهای اصلی برای دریافت مازاد تولیدات کشاورزی در مراکز شهری قرار گرفته است (فنی، ۱۳۸۸: ۷۵). هیندرینک و تیتوس اظهار می‌دارند که در مناسبات روستایی - شهری، نقش شهرهای کوچک بسیار مهم است ولی اکثراً نادیده گرفته می‌شود (هیندرینک و تیتوس^۳، ۲۰۰۳: ۴۹). در این میان شهرهای کوچک هم به‌عنوان جزئی از نظام جغرافیایی که متشکل از اجزای مرتبط به هم هستند، متأثر از موقعیت و جایگاه مکانی فضایی، نحوه تعامل یا ارتباط (ارتباط درونی و بیرونی) خود در گذر زمان، همواره دستخوش تحولاتی شده‌اند. هرچند روند شکل‌گیری و نحوه تکوین ساختاری عملکردی شهرهای کوچک، در گذشته به‌صورت تدریجی بوده است، اما در دهه‌های اخیر سازمان‌یابی فضایی و عملکرد نظام سکونتگاهی این شهرها از یک‌طرف متأثر از تحولات اقتصادی - اجتماعی در نظام جهانی بوده و از طرف دیگر متأثر از سیاست‌ها و برنامه‌های دولت و سازمان‌های مختلف که برای توسعه آن‌ها اتخاذ و اجرا شده، دستخوش تغییر و تحولات زیادی شده است. بی‌توجهی به نقش و اهمیت شهرهای کوچک و عدم شناخت صحیح جایگاه و پایگاه این شهرها باعث شده که امروزه سرمایه‌گذاری‌های مربوط به آن‌ها بسیار کم صورت پذیرد که این خود مشکلات عدیده‌ای به‌ویژه ناپایداری این سکونتگاه‌ها را به دنبال داشته است (برزگر، ۱۳۹۳: ۷).

شهرهای کوچک به‌عنوان مکان مرکزی، بیشترین روابط را با سکونتگاه‌های روستایی اطراف خود برقرار می‌سازند. این روابط با توجه به ارتباطات اقتصادی، حمل‌ونقل، حرکات جمعیتی، پیشرفت‌های تکنولوژیکی، ارائه خدمات، روابط اداری - سیاسی و میزان نقش کارکردی روستاها شکل می‌گیرد و با گذشت زمان می‌تواند دچار تأثیرات و دگرگونی‌های عمیقی شود. در حال حاضر تأثیر شهرها در همه روستاهای تحت نفوذ به یک اندازه نمی‌باشد، بلکه روستاهایی که از نظر بعد جغرافیایی به شهر نزدیک‌تر باشند بیشتر تحت تأثیر قرار گرفته و روستاهای دورتر از سهم کمتری برخوردار می‌شوند (نیک‌سرشت و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۴). طرفداران شهرهای کوچک جنبه‌هایی از اهمیت این سکونتگاه‌ها را به‌عنوان مراکز خدمات منطقه‌ای در توسعه روستایی مطرح می‌کنند و بر ایجاد سلسله‌مراتب منسجم سکونتگاهی و نیز اثرات توزیع و رخنه به پایین تأکید دارند (نوری، ۱۳۸۸: ۶۸). طرفداران شهرهای کوچک که شاید بتوان آن‌ها را مخالفان شهرهای بزرگ دانست، توسعه کشاورزی و صنعتی از یکدیگر جدا نمی‌دانند و بر اهمیت مراکز شهری کوچک به لحاظ اقتصادی تأکید می‌کنند. این شهرها، در برقراری ارتباط بین مناطق روستایی با بازارهای داخلی و بین‌المللی نقش مهمی دارد و فرصت‌های شغلی غیر کشاورزی را برای جمعیت روستایی فراهم می‌کنند (میکانیک و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰). نقش شهرها در توسعه روستایی از طریق پیوندها و مناسبات روستایی شهری تحقق می‌یابد، مناسبات میان روستا - شهرها هم تغییرات شهری و هم تغییرات روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. روابط بین مراکز شهری و مناطق روستایی اطراف شامل جریان مردم، کالاها، پول و اطلاعات به همراه دیگر مبادلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود (کمانرودی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۷).

1 - Baraan

2 - Baresky

3 - Hinderink and Titus

پارادایم‌های جدید توسعه، شبکه‌ها و جریان‌ها را در نظر می‌گیرد؛ چراکه جریان‌ها و پیوندهای بین نواحی روستایی و شهری مهم است (لینچ^۴، ۲۰۰۵: ۵۹). همچنین مطالعات صورت گرفته شهرهای کوچک را به‌عنوان مراکزی برای رشد و توسعه و متحول ساختن نواحی روستایی نشان داده است. در کشورهای در حال توسعه شهرهای کوچک به‌عنوان یک پیوند ضروری در زنجیره روستا - شهری است. آن‌ها به‌عنوان مراکزی برای بازاریابی و فرآوری کالاهای کشاورزی، پتانسیلی برای جلوگیری از مهاجرت‌های گسترده روستا - شهری و به‌عنوان ابزاری برای پخش تکنولوژی مدرن و ارزش‌ها به حومه شهری در نظر گرفته شده‌اند (هیندرینک و تیتوس، ۲۰۰۳: ۱۱). عدم تعادل‌های بین منطقه‌ای سبب عدم تعادل‌های جمعیتی بین سکونتگاه‌های روستایی و شهری و در نتیجه رشد شتابان شهرهای بزرگ از یکسو و محدودیت روزافزون نقاط روستایی از سوی دیگر شده است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۴). یکی از موضوعات مهمی که در سال‌های اخیر مورد توجه جغرافیدانان ایران بوده است، بررسی و تحلیل نقش و عملکرد شهرهای کوچک و روستا - شهرها در توسعه ناحیه‌ای بوده است. با توجه به مشکلات شهرهای بزرگ در ایران، عده‌ای از محققین پیشنهاد کردند برنامه‌ریزی توسعه بر اساس تأکید بر پویایی شهرهای کوچک تهیه شود، زیرا به دلیل وجود امکانات شغلی، تعلیم و تربیت و دیگر نیازهای اساسی، شهرهای بزرگ مقصد نهایی بیشتر مهاجران روستایی است (شکویی، ۲۰۰۸: ۴۱۵). در ایران علیرغم اهمیت این شهرها، در طرح‌های ملی و منطقه‌ای شهرهای کوچک در اولویت آخر قرار دارند. در صورتی که توسعه شهرهای کوچک به دلیل توزیع متوازن و عادلانه جمعیت، سرمایه، امکانات و تسهیلات، کاهش مشکلات شهرهای بزرگ، تقلیل نابرابری‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای و همچنین توزیع یکسان و عادلانه انواع فعالیت‌ها و امکانات در سطوح ملی و منطقه‌ای حائز اهمیت می‌باشد (بهسا و زرین‌آبادی، ۱۳۹۶: ۸).

بر همین اساس در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی تقویت و رشد شهرهای کوچک را نمی‌توان نادیده گرفت. زیرا این کانون‌ها امکانات و خدماتی را برای نواحی روستایی خود ارائه می‌دهند و می‌توانند نقش به‌سزایی در توسعه نواحی روستایی داشته باشند. از سویی نیز نحوه روابط و مناسبات میان شهر و روستا به صورت‌های مختلف بر رشد و توسعه و شکل‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی تأثیر می‌گذارد. بنابراین اگر هدف از توسعه کشور، توسعه همه مناطق خارج از شهرهای بزرگ باشد، به‌طوری که علاوه بر شهرها، تمام نواحی روستایی را در برگیرد، یکی از مهم‌ترین تلاش‌ها عطف توجهات به شهرهای کوچک و به‌نوعی تعیین و ارزیابی آن‌ها در توسعه ناحیه‌ای است. بدینسان، ضروری است که نقش شهرهای کوچک و جایگاه و کارکرد آن در توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای، مورد بررسی قرار گیرد؛ زیرا این گونه شهرها به‌عنوان مراکزی قلمداد می‌شوند که می‌توانند نقش بسزایی در تقویت و توسعه نواحی روستایی داشته باشند. شهر توحید مرکز شهرستان تازه تأسیس هلیلان می‌باشد که در شمال شرقی شهرستان چرد اول واقع گردیده است که از سمت شمال به محدوده استحقاظی استان کرمانشاه و از جنوب به لرستان محدود می‌گردد و جزو شهرهای محروم استان ایلام است که دارای مشکلات و محدودیت‌های زیادی است. بنابراین هدف این پژوهش بررسی نقش شهر توحید به‌عنوان یک شهر کوچک در پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای می‌باشد. در این تحقیق تلاش شده است با در نظر گرفتن مسئله مطرح شده، به چند سؤال پاسخ شفاف داده شود: آیا شهر توحید به‌عنوان یک شهر کوچک می‌تواند باعث استقرار و تثبیت جمعیت در سکونتگاه‌های پیرامونی شود؟ و اینکه تا چه اندازه شهر توحید به‌عنوان واسطه بین شهرهای دیگر در ارائه خدمات به حوزه نفوذ روستایی خود مؤثر بوده است؟

مبانی نظری

ایده و موضوع مطالعه‌ی نقش و تأثیر نقاط شهری کوچک در سطح منطقه‌ای و محلی شاید اولین بار با کار جان سون (۱۹۷۰ میلادی) و بحث مراکز توسعه روستایی توسط فانل (۱۳۷۶) میلادی آغاز و مطرح گردید که تقریباً جدیدترین موضوع در توسعه منطقه‌ای - ناحیه‌ای بود (بارن، ۲۰۰۹: ۱۵-۱۲). بدون شک یکی از مهم‌ترین طرفداران این دیدگاه، دنیس راندینلی است که با همکاری رودل در سال ۱۹۷۸، بحث عمیق و گسترده‌ای در این زمینه با نوشتن کتاب عملکردهای شهری در توسعه روستایی کتابی تحت عنوان شهرهای درجه دوم در کشورهای در حال توسعه را فراهم آورد (بارسکی، ۲۰۰۹: ۸۸). راندینلی نظریه قطب رشد را نقد می‌کند، وی بررسی می‌کند که بیش از هشتاد درصد افراد فقیر، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند؛ که علت آن عدم امکان بهره‌مندی روستایی از مناطق رشد، در نتیجه فقدان دسترسی و فقدان خدمات سرمایه فیزیکی و انسانی خدمات و اشتغال غیر کشاورزی است. از جمله صاحب‌نظران الگو و یا به عبارتی نظریه قطب رشد پرو، هریشمن و هانسن هستند، که اعتقاد دارند شهرها نسبت به روستاهای پیرامون خود قطب رشد محسوب می‌شوند و توسعه پیرامون را فراهم می‌سازند این افراد با بهره‌گیری از اثر قطب شدن و اثر انتشار تدریجی یا رخنه به پایین، سازوکار تأثیر شهرها بر روستاها و نواحی پیرامون را بیان می‌کنند (مویدر و اکبری، ۲۰۰۷: ۸۲). والتر کریستالر نیز در خصوص نحوه خدمات‌دهی و کشش‌پذیری روستا شهرها نظریه مکان مرکزی را ارائه دادند. یکی از فرض‌های اصلی این نظریه آن است که هر مرکزی بایستی از سطح پتانسیل بالایی برخوردار باشد تا بتواند ناحیه وسیعی را تحت تأثیر نفوذ خود قرار دهد. بنابراین باید سیستمی از روستاهای مرکزی در مقیاس‌های مختلف وجود داشته باشند تا بتوانند نواحی پیرامونی خود را تحت پوشش قرار دهند (مظفری و دوستی، ۲۰۱۲: ۲۷۶). شهرهای کوچک پل ارتباطی بین شهرهای بزرگ و روستاهای پیرامونی خود می‌باشند، به طوری که با وجود این مکان‌های جغرافیایی ویژه، سرویس‌دهی از مراکز به پیرامون تسهیل می‌گردد. با توجه به اینکه شهرهای کوچک می‌توانند در خدمات‌رسانی به نواحی پیرامونی خود نقش بسیار فعال و حائز اهمیت داشته باشند. عدم توجه به نقش میانی شهرهای کوچک و بی‌توجهی به شناخت صحیح جایگاه و موقعیت این شهرها در توسعه ناحیه‌ای باعث شده است که سرمایه‌گذاری‌های بسیار کمتری روی آن‌ها صورت گرفته و این وضع خود مشکلات عدیده‌ای را به دنبال داشته است. توجه به امکانات و خدمات‌رسانی شهرها به روستاهای پیرامونی خود، یکی از نکات حائز اهمیت جوامع امروزی است. به نوعی که شهرها با خدمات‌رسانی به روستاها موجب فراهم آوردن زمینه‌های توسعه روستایی، کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه، افزایش بازده محصولات کشاورزی و جلوگیری از حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ نیز می‌شوند، و به عنوان عاملی برای جلوگیری از تمرکز بیش از حد جمعیت و فعالیت در شهرهای بزرگ محسوب می‌شوند (امکچی، ۱۳۸۳: ۸۶). گسترش شبکه راه‌ها و دسترسی آسان به وسایل نقلیه نیز موجب شده که هرگونه نوآوری در شهرهای کوچک به راحتی در حوزه‌های روستایی همجوار خود نفوذ کند (فنی، ۱۳۸۲: ۴۲). شهرهای کوچک دارای کارکردهای بالقوه و بالفعل توسعه‌ای بوده و با توجه به این که این شهرها در حوزه‌های روستایی قرار گرفته و دارای روابط و پیوندهای قوی با نواحی پیرامونی خود هستند؛ می‌توانند در توسعه روستایی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای (افزایش فرصت‌های شغلی، کاهش مهاجرت‌های نامطلوب تأمین خدمات موردنیاز روستاییان و ...) نقش مؤثری ایفا نمایند. به عبارت دیگر تقویت و توسعه شهرهای کوچک و بهبود توسعه روستایی دارای روابط تنگاتنگی هستند. شهرهای کوچک با ایجاد فرصت‌های شغلی غیر زراعی و ارائه خدمات موردنیاز می‌توانند در کاهش مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ‌تر نقش مؤثری ایفا نمایند و زمینه را برای توزیع متعادل جمعیت، امکانات و سرمایه فراهم آورند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۹). در توسعه پایدار روستایی توجه به عوامل زیست‌محیطی از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد، که از اهداف اساسی سیاست‌گذاری‌های کلان در همه کشورها و به خصوص در ایران است. توسعه پایدار یک مفهوم کلی و در ارتباط با ابعاد مختلف زندگی روستاییان و همچنین رابطه این ابعاد با محیط پیرامون است (رضوانی، ۱۳۸۳:

۲۱۱). امروزه بسیاری از کشورهای جهان با پدیده تمرکزگرایی روبه‌رو هستند. لذا توجه به شهرهای کوچک می‌تواند روند تمرکزگرایی را تعدیل کرده تا راه‌حلی برای مسئله نخست شهری باشد. این شهرها می‌توانند در درون یک شبکه شهری متوازن و بر پایه نظام سلسله‌مراتب، نقش‌های مورد انتظار را در فرایند توسعه پایدار ناحیه‌ای به‌خوبی ایفا کنند.

شهرهای کوچک و نقش آن‌ها در پایداری ناحیه‌ای: شاید مهم‌ترین نقشی که برای شهرهای کوچک می‌توان بیان نمود، انتقال و تقویت توسعه در ناحیه تحت نفوذ روستایی باشد. نقشی که امکان می‌دهد هر یک از این شهرها، عملکرد خاص خود را به‌کارگیری استعدادها و قابلیت‌های توسعه و تحرک شبکه شهری - روستایی در ناحیه موجب گردند (فنی، ۱۳۸۲: ۴۲). این شهرها می‌توانند ابزاری مناسب برای پیوند روستا-شهری باشند که نقش یک حلقه واسط بین نواحی روستایی و سطوح بالاتر سلسله‌مراتب شهری را بر عهده گیرند. این امر به افزایش تولیدات کشاورزی، مبادله کالا بین شهر و حومه و مشارکت اقتصادی بین شهر و حومه کمک می‌کند (زبردست، ۱۳۸۳: ۳۴). توسعه پایدار شهری امروزه به‌عنوان مفهومی بسط یافته و نهادینه‌شده، چارچوب کلی تحلیل وضعیت سکونتگاه‌ها را در اختیار دارد. بررسی مطالعات مختلف نشان می‌دهد که این رویکرد دارای توانمندی‌های زیادی در زمینه شناخت وضعیت و مسائل پیش روی شهرهاست. سکونتگاه‌های شهری به‌عنوان نظام جغرافیایی، متأثر از عوامل و نیروهای فضا ساز در فرایندی زمانی مکانی به وجود آمده و همواره تحت تأثیر فرآیندهای درونی و بیرونی (اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و محیطی - اکولوژیکی) در حال تغییر و تحول بوده‌اند (برزگر و همکاران، ۱۳۹۶: ۶).

تقسیمات جغرافیایی و پایداری ناحیه‌ای: سازمان‌دهی سیاسی فضای هر کشور در قالب تقسیمات کشوری به اجرا درمی‌آید. در واقع تقسیم‌بندی سیاسی اداری در هر کشوری، اساسی برای سازمان‌دهی سیاسی و اداره آن کشور است. سیستم تقسیمات بهینه و کارآمد، عاملی مهم در افزایش کارایی سیستم مدیریت سیاسی فضا در کل کشور است. با توجه به اینکه مدیریت سیاسی فضای یک کشور از طریق تقسیمات اداری - سیاسی صورت می‌گیرد، سیستم تقسیمات کشوری بهینه که اساس برنامه‌ریزی‌ها را در سطوح ناحیه‌ای و ملی تشکیل می‌دهد می‌تواند موجب کاهش نابرابری‌ها و توسعه متوازن همه نواحی یک کشور شود. بنابراین کارآمدی آن زمانی محقق خواهد شد که بتواند بستر مناسبی را برای رشد و توسعه متوازن همه نواحی فراهم نماید (احمدی پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۰).

توسعه پایدار: در دهه ۱۹۸۰، مفهوم توسعه پایدار با این درک که تداوم بدون محدودیت رشد اقتصادی، اثرات نامطلوب زیست‌محیطی و اجتماعی در پی خواهد داشت، مطرح شد و الگوهای رشد و توسعه اقتصادی تا آن زمان را به چالش کشاند. کمیسیون جهانی محیط‌زیست، توسعه پایدار را این‌گونه تعریف کرد: توسعه پایدار فرایند تغییری است در استفاده از منابع، هدایت سرمایه‌گذاری‌ها، سمت‌گیری توسعه تکنولوژی و تغییری نهادی است که با نیازهای حال و آینده سازگار باشد. کمیسیون برانت لندن درباره توسعه پایدار می‌گوید: توسعه پایدار به‌عنوان یک فرایند لازمه بهبود و پیشرفت است. فرایندی که اساس بهبود وضعیت و از میان برنده کاستی‌های اجتماعی، فرهنگی جوامع پیشرفته است و باید موتور محرکه پیشرفت متعادل، متناسب و هماهنگ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمامی جوامع و به‌ویژه کشورهای در حال توسعه باشد (خبرگزاری ایمن، ۱۳۹۶).

پایداری شهری: توسعه پایدار شهری را می‌توان بهره‌وری در استفاده بهینه از زمین و تشویق بر استفاده مجدد از ساختمان‌ها دانست که امکان عدالت گسترده اجتماعی، در بستر فضا و برابری اجتماعی را محقق گرداند و با فراهم نمودن امکانات رفاهی، اجتماعی، خدمات شهری و حقوق شهروندی، بهبود کیفیت زیست‌محیطی شهری و رضایت شهروندی را ممکن گرداند. در واقع شهرهایی در قرن‌های آتی قابل زیست خواهند بود که پایداری خود را مدیون فروتنی، عطوفت و قبول مفهوم قناعت هستند. با توسعه شهرها و تمرکز پیوسته رو به رشد و فعالیت‌های اقتصادی در مراکز شهری، به‌ویژه در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، پایداری شهری بیشتر

مورد توجه قرار گرفته است. زیرا بی توجهی به پایداری شهرها، سبب خواهد شد مسائل و مشکلات موجود در شهرها، از قبیل: نابرابری و فقر، کاهش سطح کیفیت زندگی، وضعیت مسکن و توسعه فیزیکی شهرها، بیکاری و اشتغال کاذب و جرم و فساد، بیش از پیش افزایش یابد. بنابراین، نه تنها بی توجهی به پایداری در فرآیند توسعه، بر شهرها تأثیر منفی خواهد گذاشت، بلکه در مناطق پیرامون و سکونت گاه‌های انسانی کوچک (روستاها) نیز تأثیرات منفی خواهد داشت که این امر، لزوم توجه به پایداری شهرها را در گرو توسعه منطقه و برنامه‌ریزی بهینه منطقه‌ای ضروری می‌نماید (خبرگزاری ایمن، ۱۳۹۶).

پایداری سیاسی: وضعیتی است که در آن، نظام سیاسی با در نظر گرفتن سیاست‌های روشن و ایجاد نهادهای مؤثر برای پاسخگویی همه‌جانبه به نیازهای جامعه، ظرفیت و قابلیت خود را افزایش می‌دهد. نظام سیاسی توسعه‌یافته نظامی است که در آن ثبات و تعادل سیاسی، مشارکت افراد در زندگی سیاسی و حاکمیت قانون دیده می‌شود و مردم‌سالاری، شیوه مرسوم حکومتی آن است (شفیعی فر، ۱۳۹۴: ۱۰۶). توسعه سیاسی فرایندی است که زمینه لازم را برای نهادینه کردن تشکل و مشارکت سیاسی فراهم می‌کند که حاصل آن افزایش توانمندی یک نظام سیاسی است.

پایداری اجتماعی: پایداری اجتماعی یکی از مفاهیم مرتبط با توسعه‌ی پایدار است که از دهه‌ی ۱۹۶۰ به بعد در برنامه‌های توسعه‌ی کشورهای مختلف وارد شد اما به دلیل عدم اجماع بر سر مؤلفه‌ها و جایگاه آن در میان سایر اجزاء توسعه‌ی پایدار در عمل به گونه‌ای بسیار متفاوتی با آن برخورد شده است. پایداری اجتماعی به توانایی جامعه برای حفظ و نگهداری ابزارهای ضروری ایجاد ثروت و رفاه و مشارکت اجتماعی برای گسترش یکپارچگی و انسجام از سوی دیگر اشاره می‌کند و به‌عنوان یک مفهوم، به دنبال حفظ و ثبات مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه هم پیوند با ابعاد زیست‌محیطی و اقتصادی است. در فرایند توسعه‌ی پایدار، نقش پایداری اجتماعی در تحقق اهداف بسیار حائز اهمیت است. از این رو در اهداف راهبردی توسعه‌ی پایدار مضامینی چون توانمندسازی، افزایش قدرت و آزادی انتخاب، توسعه و گسترش مشارکت، ارتقاء کیفیت زندگی، ظرفیت‌سازی نهادی، امنیت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و رفاه اجتماعی به شکلی گسترده مورد تأکید قرار گرفته است؛ بدین ترتیب ابعاد اجتماعی در تعامل با سایر ابعاد اقتصادی و اکولوژیکی، توسعه‌ی پایدار را قوام بخشیده و کلیت موزون آن را شکل می‌دهد (پورمحمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۳).

پایداری اقتصادی: پایداری اقتصادی به معنای آن است که سیستم‌ها در تعامل با محیط اقتصادی رقابت‌کننده و ماندگار باشند هر سیستمی که از نظر اقتصادی ماندگار نیست، هر اندازه که مورد قبول جامعه، هماهنگ با الزامات اکولوژیکی و از لحاظ سیاسی مورد حمایت باشد، نمی‌تواند تداوم یابد (زاهدی، ۱۳۸۶: ۳۷). توسعه اقتصادی فرایندی است که در طی آن شالوده‌های اقتصادی جامعه دگرگون می‌شود. به طوری که حاصل چنین دگرگونی و تحولی در درجه اول کاهش نابرابری‌های اقتصادی و تغییراتی در زمینه‌های تولیدی، توزیع و الگوهای مصرف جامعه خواهد بود.

پایداری زیست‌محیطی: این بُعد به مجموع اجزاء و عناصری که در اکوسیستم وجود دارند و بستری برای فعالیت و تولید مهیا می‌کنند اطلاق می‌شود. پایداری اکولوژیکی به معنای حفظ منابع پایه در سطوحی است که اختیارات آینده را سلب نکند و با حفظ یا ارتقای ظرفیت، کیفیت و انعطاف‌پذیری اکوسیستم است (حسام و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۱). کارشناسان محیط‌زیست بیشتر بر این بُعد از توسعه تمرکز دارند و نگران محدودیت‌هایی هستند که در اثر فعالیت‌های بشری بر محیط‌زیست عارض می‌شود. آن‌ها نگران حفظ چیزی هستند که اقتصاددانان آن را سرمایه‌ی طبیعی می‌نامند و بر این امر به‌خوبی واقف‌اند که شرط حیات هر موجود زنده‌ای در روی زمین وابسته به تولید اولیه گیاهان است. از نظر آن‌ها طبیعت، بزرگ‌ترین و شگفت‌انگیزترین گنجینه است.

پیشینه تحقیق

آدام و پاتیرسیا (۲۰۲۰) در پژوهشی نشان دادند که، شبکه شهرهای کوچک در لهستان در توسعه اقتصادی - اجتماعی، منطقه پیرامون تأثیر به سزایی داشته است. همچنین نتایج تحقیق باربارا و همکاران (۲۰۲۰) بر نقش شهرهای کوچک در توسعه و جذب جمعیت تأکید دارند.

والتنبرگ (۲۰۱۵) در پژوهشی به‌عنوان انتخاب شاخص‌ها برای توسعه پایدار شهرهای کوچک نمونه: شهر والمیرا به‌ضرورت و اهمیت انتخاب شاخص‌های توسعه پایدار شهرهای کوچک پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌ها می‌بایست با اولویت‌های شهرهای کوچک مرتبط باشند و همچنین می‌بایستی مسائلی که این شهرها در آینده با آن مواجه می‌شوند را هم در نظر بگیرند. شاخص‌هایی درباره حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به خدمات در سطح محله مانند درمانگاه، حمل‌ونقل عمومی، بهداشت و سلامت، جای پای اکولوژیکی که برای توسعه و حل مشکلات این شهرها و نواحی مرتبط با این شهرها می‌بایستی به‌عنوان معیارهایی برای نظارت پیشرفت شهرهای کوچک در یک چارچوب منظم عمل کنند.

کویچیرو و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان مروری بر شاخص‌ها و سنج‌های پایداری به سمت شاخص‌های یک شهر پایدار به معرفی و ارائه شاخص‌های اصلی سنجش پایداری شهرها پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که شاخص‌ها می‌بایست همه جنبه‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی را در نظر بگیرند تا بتوانند شهرها را به سمت توسعه پایدار شهری هدایت کنند.

کیوآتس - سولتی (۲۰۱۱) در تحقیقی موانع و عوامل رشد شهرهای کوچک لهستان را بررسی کرده و اذعان داشت که فرصت توسعه کشور بستگی به وضعیت شهرهای کوچک دارد. وی توسعه‌یافتگی شهرهای کوچک را منوط به اقتصاد گردشگری، تفریح و استراحتگاه، زیرساخت‌های فنی توسعه‌یافته (عمدتاً مسکن)، بهداشت، آموزش، نقش فرهنگی، مجاورت با شهرهای بزرگ، فعالیت‌های اقتصادی و سیاست‌های حمایتی عام‌المنفعه دولت با تغییرات فضایی و تغییر در بازار محلی دانسته است.

کاربو رامیرز و همکاران (۲۰۱۱) در بررسی نقش شهرهای کوچک در حفظ زیست‌بوم‌ها پرداخته و این‌گونه شهرها را دارای نقاط قوت زیاد طبیعی و زیست‌محیطی و یک اولویت برای زندگی و ارتقای کیفیت زندگی دانسته‌اند.

رئیس و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی به نقش کارکردی شهرهای کوچک در توسعه شاخص‌های پایداری شهرهای حوزه نفوذ شهر نیک شهر پرداختند که نتایج با استفاده از رگرسیون چندگانه به روش گام‌به‌گام نشان داد که، متغیر مستقل (کارکرد شهر نیک شهر) و متغیرهای وابسته (توسعه اقتصادی و اجتماعی) دارای رابطه معناداری در سطح $P=0/05$ می‌باشد. همچنین نتایج اولویت‌بندی ابعاد توسعه اقتصادی و اجتماعی مستخرج از نرم‌افزار Expert Choice نشان داد، در بین ابعاد توسعه به ترتیب بعد اقتصادی با وزن $0/550$ و بعد اجتماعی با وزن $0/450$ ، رتبه اول و دوم را به خود اختصاص داده‌اند. در نهایت نتایج رتبه‌بندی شهرهای حوزه نفوذ نیک شهر با تأکید بر ابعاد توسعه با استفاده از مدل Fuzzy VIKOR نشان داد که شهر اسپکه با Q بدست آمده $0/640$ و شهر بنت Q بدست آمده $0/360$ در اولویت اول و دوم قرار دارند.

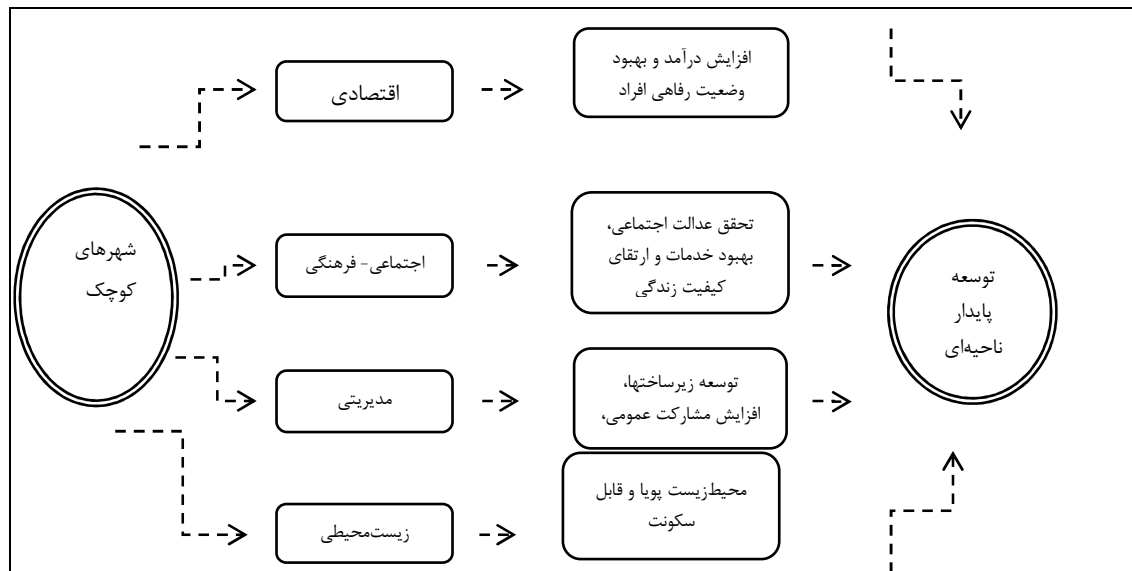
شوهانی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی رویکرد نوظهور روستا - شهرها و نقش آن‌ها در سازمان‌یابی و تعادل نظام فضایی سکونتگاه‌ها (مطالعه موردی: استان ایلام) پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سهم فرآیند تبدیل روستا به شهر در افزایش خالص جمعیت شهری استان ایلام رقمی کمتر از ۲۰ درصد میزان افزایش کل بوده است. باوجود این روستاهای تبدیل‌شده به شهر توانسته‌اند در جذب و نگهداشت جمعیت موفق عمل نموده و در کل تأثیر مثبتی در بسامان سازی فضایی جمعیت و تعدیل نظام سکونتگاهی منطقه داشته باشند.

کاظمی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای به نقش شهرهای کوچک در تعادل بخشی به توسعه پایدار منطقه‌ای و تحولات نظام شهری (مطالعه موردی: استان البرز از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵) پرداختند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد ضریب آنتروپی بدون احتساب شهرهای کوچک نیز به عدم تعادل ادامه خواهد داد. در مدل لگاریتمی رتبه اندازه نیز با احتساب شهرهای کوچک، شیب خط برابر ۱/۹۴- و بدون احتساب شهرهای کوچک، به ۱/۲۱- کاهش یافته است که حاکی از نقش انکارناپذیر شهرهای کوچک در نظام شهری است. نتایج مدل ترانزنامه نشان می‌دهد تغییرات مؤلفه‌ها عمدتاً درون طبقه‌ای و ناشی از رشد شهرهاست و فقط در سال ۱۳۸۵، با توجه به تبدیل روستاها به شهر شاهد تغییراتی ناشی از شهرهای جدید بوده‌ایم.

قربانی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی به بازتعریف نقش شهرهای کوچک و میانی در فرایند توسعه منطقه‌ای؛ معرفی یک روش کاربردی آمایش مینا (مطالعه موردی: استان کردستان) پرداختند. برآیند و گزارش نهایی این تحقیق این است که اگرچه نوساناتی در توسعه درون منطقه‌ای استان مشاهده شده، تغییرات توسعه منطقه‌ای با تکیه بر نماگرهای اقتصادی، با تغییرات سلسله‌مراتب شهری (نماگرهای جمعیتی) همسو بوده است. بدین صورت که دورنمای تعادل در سیستم شهری استان با کاهش برتری و تمرکز جمعیتی سنجیدارای بازتاب‌های ساختاری و توسعه‌ای در شهرهای کوچک و میانی و افزایش نقش این دست شهرها در پسکرانه خود بوده است و از مجموع توسعه شهری - منطقه‌ای استان، شهرهای کوچک و میانی پیشتانند.

برزگر و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی به تبیین پایداری اجتماعی - اقتصادی در شهرهای کوچک با رویکرد توسعه پایدار شهرهای کوچک شمال ایران پرداختند که نتایج حاصله بیانگر اختلاف و فاصله زیاد شاخص‌های پایداری اجتماعی - اقتصادی شهرهای کوچک شمال کشور با سطح استاندارد آن است که بیشترین ناپایداری مربوط به مؤلفه‌های ثبات اقتصادی و کیفیت زندگی به ترتیب بارزش ۰/۳۸۳ و ۰/۳۸۲ است. از این رو در امر سیاست‌گذاری برای پایداری ابعاد اجتماعی - اقتصادی، توجه به عواملی ضروری است که سبب افزایش کیفیت زندگی و رفاه اقتصادی در این شهرها می‌شود.

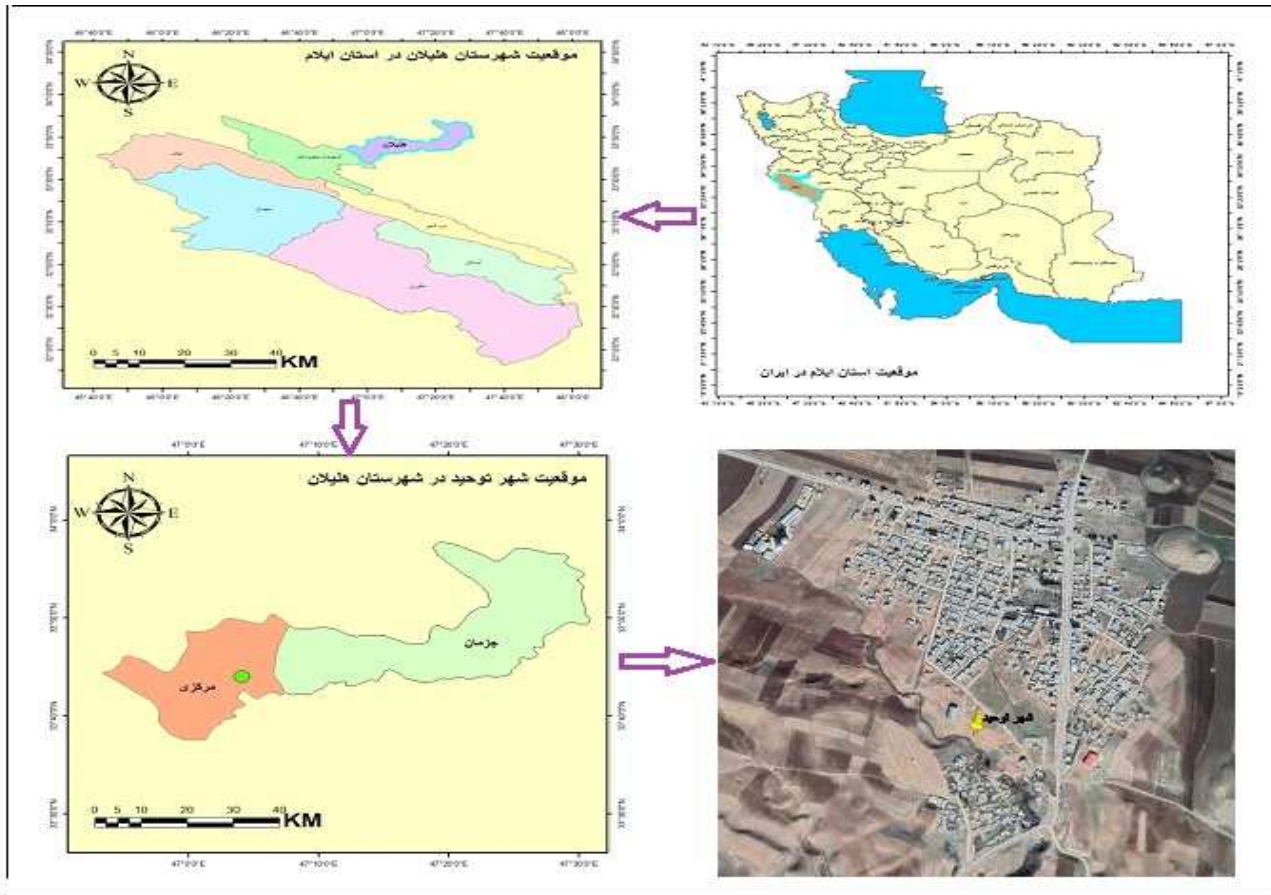
نتایج بررسی‌های به عمل آمده در منابع داخل و خارج از کشور نشان می‌دهد، اگرچه پژوهش‌هایی نسبتاً گسترده‌ای در زمینه‌ی نقش شهرهای کوچک بر پایداری منطقه‌ای انجام شده است، اما بر نقش شهرهای کوچک بر توسعه پایدار ناحیه‌ای به صورت یکپارچه تأکید ناچیزی داشته‌اند. لذا در این پژوهش با استعانت از ادبیات نظری و پیشینه تحقیق و بهره‌گیری از نظر متخصصان فن، تمامی شاخص‌ها و زیرشاخه‌های مربوطه در جامعه‌ی آماری همه‌جانبه‌تر و گسترده‌تری در شهر کوچک توحید که اخیراً به مرکز شهرستان تازه تأسیس هلیلان (۱۳۹۸)؛ با سطح محرومیت بالا ارتقاء پیدا کرده است و فاقد هرگونه پیشینه تحقیق می‌باشد مورد آزمون قرار گرفته است و ضرورت مطالعه‌ی دقیق این شهر و ناحیه پیرامون آن حائز اهمیت خاصی است. هدف پژوهش حاضر بررسی و سنجش نقش شهر کوچک توحید بر توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای است. لذا نیازمند یک چهارچوب تحلیل عملکردی است. بنابراین در یک ساختار ادراکی، دو حوزه برای شهرهای کوچک قابل شناسایی است؛ از یک طرف مقیاس یا ساختار شهر (فضای جغرافیایی آن) و از طرف دیگر، تقسیمات سیاسی به عنوان کارگزار توسعه پایدار ناحیه‌ای. چگونگی و میزان اثرگذاری نقش شهرهای کوچک بر شاخص‌های پایداری توسعه (سکونتگاه‌های پیرامونی) و زیر معیارهای آن در مدل مفهومی زیر قابل مشاهده است (شکل شماره ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی و چارچوب شهرهای کوچک و توسعه پایدار ناحیه‌ای (ترسیم: نگارندگان ۱۴۰۰).

منطقه مورد مطالعه

استان ایلام با ۱۹۰۴۴ کیلومتر مربع با مساحتی در حدود ۱/۲ درصد، در غرب کشور واقع شده است. از شمال با استان کرمانشاه، از جنوب با خوزستان، از شرق با لرستان، و در غرب با کشور عراق ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک دارد. شهرستان هلیلان طبق سرشماری ۱۳۹۵ دارای ۱۵۲۷۶ نفر جمعیت بوده است و در شمال شرق استان ایلام قرار دارد. از جنوب به شهرستان کوه‌دشت استان لرستان و از شمال به شهرستان اسلام‌آباد غرب استان کرمانشاه محدود می‌گردد (سالنامه آماری، استانداری ایلام، ۱۳۹۵). شهر توحید بین ۳۳ درجه و ۴۳ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۰۴ دقیقه طول شرقی گرینویچ و در ارتفاع ۹۳۴ متری از سطح دریا واقع شده است. شهر توحید به‌عنوان مرکز شهرستان هلیلان از توابع استان ایلام در شمال شرق استان ایلام واقع گردیده است و در سال ۱۳۸۴ از روستا به شهر تبدیل و شهرداری توحید در آن تأسیس گردیده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۳۷۲۸ نفر جمعیت می‌باشد (همان). این شهرستان به دلیل وضعیت توپوگرافی عمدتاً صعب‌العبور، و شکل طولیل، باریک و ناهمگونی فضایی، ضعف شدید زیرساخت‌های ارتباطی اعم از شبکه جاده‌ای و مخابراتی، اجتماعی و اقتصادی، پراکندگی روستاها و بسترهای کشاورزی و فاصله بسیار زیاد تا مرکز استان ایلام و ... همواره از گذشته با توسعه‌نیافتگی کم‌نظیری مواجه می‌باشد (شکل ۲).

شکل ۲. موقعیت جغرافیای شهر توحيد در تقسیمات سیاسی (منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰).

شهر توحيد که به دلیل انزوای جغرافیایی و موقعیت حاشیهای، با محرومیت و توسعه نیافتگی تاریخی مواجه بوده است، در طول چند سال اخیر و به دنبال تقسیمات فضایی (ارتقاء به مرکز شهرستان) و موقعیت جغرافیایی آن، قرار گرفتن در بین استانهای همجوار کرمانشاه و لرستان و همچنین دسترسی نسبتاً خوب شهر به کریدور جادهای ملی و بینالمللی شمال غرب به جنوب کشور، از پتانسیل بالایی جهت دستیابی به توسعه پایدار شهری و ناحیهای را دارا می باشد و در صورت برنامه ریزی دقیق ملی و منطقه ای - محلی، سرمایه گذاری مناسب و کافی توأم با مدیریت صحیح به ویژه در زیرساخت های زیربنایی - روستایی، اقتصاد کشاورزی و صنایع پتروشیمی، نفت و گاز (با توجه به عبور خطوط انتقال مواد و نیرو و نیز رودخانه سیمره از شهرستان) و نیز توسعه بخش خدمات، می تواند حجم بالایی از جمعیت و فعالیت مولد را در خود و پسرکرانه ناحیهای بارگذاری نماید و موجب دستیابی به توسعه پایدار شهری - ناحیهای و تقویت توسعه متوازن منطقه ای و نهایتاً ملی را فراهم آورد.

روش شناسی پژوهش

هدف کلی این پژوهش سنجش و ارزیابی نقش شهرهای کوچک در توسعه پایدار شهری و ناحیهای است. از لحاظ هدف، کاربردی، و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی است. داده های مورد نیاز پژوهش از طریق مطالعات میدانی، اسنادی و پرسشنامه گردآوری شده است. برای تدوین مبانی نظری، ادبیات موضوع و تعیین شاخص ها و نماگرهای توسعه پایدار شهری - ناحیهای از روش اسنادی، و برای سنجش میزان درک ساکنان و خبرگان ادارات از نقش شهرهای کوچک (شهر توحيد) در توسعه پایدار شهری - ناحیهای با تأکید بر سکونتگاه های پیرامونی از نظر شاخص های مورد بررسی، از روش میدانی - پرسشنامه ای استفاده شده است.

جامعه‌ی آماری موردمطالعه را کارکنان و نخبگان شهر توحید (کارشناسان و خبرگان متخصص ادارات مرتبط از جمله؛ شهرداری، فرمانداری، بخشداری، اعضای شورای شهر توحید، جهاد کشاورزی و قشر فرهنگی) و نیز دیگر ساکنین شهرستان تشکیل داده است و در مرحله‌ی بعد برای انتخاب نمونه‌های آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده حجم نمونه برابر با $(n = 374)$ نفر با درصد خطای $0/05$ درصد تعیین و برآورد شد، و به‌منظور پاسخگویی به سؤالات پژوهش، یک پرسشنامه متشکل از ۳۶ سؤال در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، مدیریتی، محیطی و کالبدی توسعه‌ی پایدار ناحیه‌ای در قالب طیف لیکرت تنظیم شد. به‌منظور افزایش اطمینان از درک صحیح پرسش‌شوندگان از نقش شهرهای کوچک در توسعه‌ی پایدار ناحیه مورد مطالعه، ۴ متغیر سن، جنس، وابستگی شغلی و میزان تحصیلات لحاظ گردید. روایی متغیرهای پژوهش، توسط متخصصان و پژوهشگران حوزه مطالعاتی برنامه‌ریزی شهری و توسعه روستایی بررسی و تأیید شد و پایایی پرسشنامه نیز با روش آلفای کرونباخ محاسبه شده است. برای سنجش، تحلیل و رتبه‌بندی میزان تأثیر نقش شهرهای کوچک در ابعاد و شاخص‌های توسعه‌ی پایدار ناحیه‌ای، از آزمون فریدمن و آزمون‌های آماری T مستقل استفاده شده است (جدول ۱).

جدول ۱. میزان آلفای محاسبه شده برای شاخص‌ها

مقدار آلفا	ابعاد
۰/۶۸۰	اقتصادی
۰/۸۷۸	اجتماعی - فرهنگی
۰/۷۰۰	محیطی - کالبدی
۰/۷۳۰	سیاسی
۰/۸۹۳	میانگین کل

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

ویژگی‌های پاسخگویان

یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای جمعیت شناختی پژوهش نشان داده است که ۶۶/۰۴ درصد پرسش‌شوندگان را مرد و ۳۳/۷۷ درصد آن‌ها را زنان تشکیل داده‌اند.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای جمعیت شناختی پژوهش

متغیرهای توصیفی	نوع	تعداد	درصد
جنس	مرد	۲۴۷	۶۶/۰۴
	زن	۱۲۷	۳۳/۷۷
تحصیلات	دیپلم	۱۸۶	۴۹/۴
	لیسانس	۱۳۲	۳۵/۲
	فوق لیسانس	۳۶	۹/۵
	بالتر	۲۰	۵/۵
شغل	کارگر	۱۲۴	۳۳/۱
	کارمند	۵۷	۱۵/۱
	آزاد	۱۵۶	۴۱/۴
	سایر	۳۷	۱۰

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

در میان گروه‌های سنی، بالای ۵۵ سال با ۷ درصد و بین ۲۱ تا ۴۰ سال ۵۶/۵ درصد به ترتیب کم‌ترین و بیش‌ترین حجم جامعه‌ی آماری را در برمی‌گیرند. در میان پاسخ‌دهندگان ۴۹/۴ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۳۵/۲ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۹/۵ درصد دارای مدارک کارشناسی ارشد و مابقی دارای تحصیلات بالاتری بوده‌اند که بیانگر اطمینان بسیار بالا از میزان درک پاسخگویان نسبت به موضوع پژوهش است. هم‌چنین ۳۵/۴ درصد پاسخگویان مجرد و ۶۴/۶ درصد آن‌ها متأهل بوده‌اند (جدول ۲).

تحولات جمعیتی روستاهای شهرستان

شهر توحید بر اساس قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۸۴، با ملاک مرکزیت شهرستان به‌عنوان بخش و تنها نقطه شهری هلیلان معرفی شد. که متعاقب آن کارکردهایی در بُعد درون‌شهری و ناحیه‌ای به این شهر محول گردید. این بخش به‌عنوان محروم‌ترین و مهاجرت‌ترین بخش شهرستان‌های استان ایلام بوده است تا اینکه در طی سالیان اخیر با قانون تقسیمات سیاسی به شهرستان ارتقاء پیدا کرد و اکنون در مدار توسعه قرار گرفته است. در سال ۱۳۹۵ شهرستان هلیلان با ۵۵ نقطه روستایی مجموعاً ۱۱۵۲۹ نفر جمعیت شهرستان را دارا بوده است. بیشترین جمعیت در روستای شیراوند با ۱۳۹۱ نفر (۱۲) درصد و کمترین آن در روستای داروند با ۱۲ نفر جمعیت (معادل ۰/۰۱ درصد) بوده است. بررسی روند کلی تحولات جمعیتی نقاط دارای سکنه شهرستان هلیلان به تفکیک روستاهای آن در طی سال ۱۳۸۵ - ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که به دلیل نبود امکانات زیربنایی و درآمد مناسب تعداد بسیاری از روستاها خالی از سکنه شدند و با مهاجرت آنان به سمت نقاط برخوردار از جمله مرکز شهرستان از جمعیت نواحی روستایی کاسته شده و بر جمعیت شهری آن افزوده شده است. در تمامی دوره‌ها سهم شهر توحید مرکز شهرستان بیشترین سهم از جمعیت شهرستان با ۳۲/۳ درصد را به خود اختصاص داده است (جدول ۳).

جدول (۳) روند تغییرات جمعیتی شهر توحید نسبت به شهرستان هلیلان

سال	شهرستان (نفر)	شهر توحید	نسبت تغییرات جمعیت (بر حسب درصد)
۱۳۸۵	۱۱۷۵۸	۲۴۹۸	۲۱/۲
۱۳۹۰	۱۱۰۲۸	۳۲۵۱	۲۹/۴
۱۳۹۵	۱۱۵۲۹	۳۷۲۸	۳۲/۳

روند زمانی تغییرات جمعیتی در سکونتگاه‌های پیرامونی شهر توحید بیانگر این است که نقاط روستایی مانند سرچم، شیراوند، خرده چشمه به دلیل اینکه در فاصله کمتری از مرکز شهرستان یعنی شهر توحید قرار گرفته‌اند و به عبارتی در حوزه نفوذ مستقیم آن هستند و همچنین فرصت دریافت خدمات‌رسانی مناسب به خود را داشته و در طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای مورد توجه بوده و در مدار توسعه قرار گرفته، توانسته‌اند، علاوه بر اینکه زمینه تثبیت و استقرار جمعیت را در خود فراهم نموده‌اند باعث جذب جمعیت و مهاجرپذیری هم شده‌اند. که همین امر باعث رشد جمعیتی و پایداری آن‌ها در سرشماری‌های ۱۳۸۵ - ۱۳۹۵ شده است (جدول ۴).

جدول (۴) روند تغییرات جمعیتی نقاط روستایی شهرستان هلیلان (بر حسب درصد جمعیت از کل شهرستان)

روستاها	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	روستاها	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
بان لکان	۰/۹۷	۰/۷۹	۱/۳	تازه‌آباد	۰/۷۱	۰/۸۶	۰/۳۲
بیشی علیا	۰/۵۱	۰/۴۳	۰/۲۷	چم زرد ماهیزان	۰/۴۷	۰/۵۸	۰/۲۹
پياز آباد	۳/۷	۳/۶	۳/۳	دره باریک	۱/۷	۱/۲	۰/۹۱
پیامن سفلی	۰/۷۹	۰/۵۸	۰/۵۷	مهدیه	۴/۸	۴/۵	۴/۴
پیامن علیا	۱/۱	۲	۰/۹۰	ظاهروند سفلی	۲	۱/۸	۱/۴
پیامن وسطی	۰	۱/۳	۰/۵۴	گراب	۰/۸۳	۰/۷۹	۰/۶۲

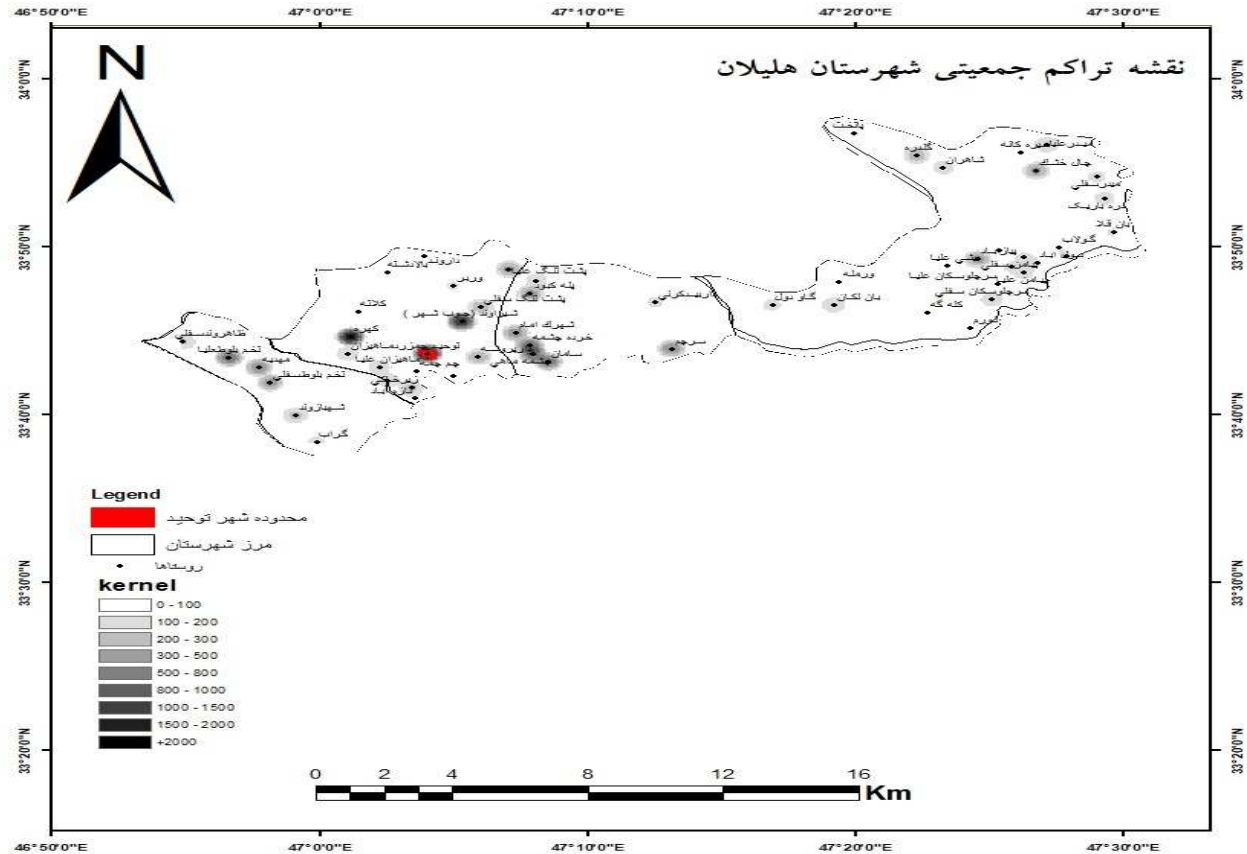
۱	۱/۷	۲/۲	ماهیزان سفلی	۰/۳۰	۰/۲۰	۰/۱۸	تورم
۰/۳۴	۰/۳۷	۰/۲۱	بالادشته	۰/۴۰	۰/۲۴	۰/۸۴	چاله چاله
۱۲	۹/۸	۹/۷	شیراوند(جوب شهر	۱/۱	۰/۴۲	۰/۲۸	سرچلوسکان سفلی
۰/۳۹	۰/۴۳	۰/۵۶	کلاته	۰/۱۹	۰/۱۳	۰	سرچلوسکان علیا
۰/۴۶	۰/۶۱	۰/۹۲	وربر	۰/۳۳	۰/۴۶	۰/۶۴	سره ویان
۰/۰۰۱	۰/۴۲	۰	داروند	۰/۳۷	۰	۰/۵۹	سول آباد
۲/۱	۱/۴	۲/۱	پشت تنگ سفلی	۰/۰۱۹	۰/۶۳	۰/۲۷	کله گه
۰/۲۳	۰/۲۹	۰/۳۷	چناراله قلی	۰/۳۱	۰/۳۱	۰/۲۷	گولاب
۲/۴	۲/۵	۲/۷	دارپروشه	۰/۲۹	۰	۰	ورمله
۱/۶	۲/۱	۲/۲	زیرخاکی	۰/۶۹	۰/۷۶	۰/۶۸	گاو دول
۱/۱	۱/۳	۱/۴	ماهیزان علیا	۰/۴۷	۰/۴۸	۰/۴۵	بان فلا
۳/۸	۳/۹	۳/۷	شهرک امام	۳/۲	۳/۴	۳	چال خشک
۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۳۴	چم چمه	۰/۲۳	۰/۳۱	۰/۵۶	سیره کانه
۷/۱	۵/۴	۶/۹	چشمه ماهی	۱	۰/۹۵	۰/۷۶	شاهران
۶/۷	۶/۴	۴/۷	خرده چشمه	۲/۴	۰/۶۰	۰/۷۲	گلدره
۳/۱	۳/۵	۲/۸	پشت تنگ علیا	۰/۶۵	۰/۶۳	۰	میدر سفلی
۳/۳	۳/۲	۳/۹	پله کبود	۱/۴	۲/۴	۲/۵	میدر علیا
۱	۰	۰	پله کبود وسطی	۰/۳۲	۱/۳	۱/۴	پاخت
۰/۵۹	۰/۷۱	۰/۸۱	داربیدکرنی	۰/۴۱	۰	۰	چشمه کبود
۴/۵	۴/۶	۴/۲	سرچم	۳/۵	۳/۶	۳/۹	تخم بلوط سفلی
۵/۸	۵/۹	۶/۶	سامان	۶/۴	۵/۹	۵/۴	تخم بلوط علیا
				۱/۷	۲/۶	۲/۴	شهبازوند

(مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۰).

در مقابل این روند رو به رشد جمعیتی، نقاط روستایی قرار دارند که به دلایل متعددی از جمله دوری از مرکز، نبود زیرساخت‌های (ارتباطی، آموزشی و درمانی)، نبود سرمایه‌گذاری مناسب، عدم همکاری بین دستگاه‌ها، توان نگهداشت جمعیت را نداشته و روند رشد منفی را طی نموده‌اند مانند روستاهای (شهبازوند، ظاهروند، پیازآباد و ...) می‌باشد. در مجموع می‌توان به این نتیجه رسید که نقاط روستایی شهرستان و حوزه نفوذ شهر توحید، از لحاظ امکانات و تسهیلات اولیه زیستی در مقایسه با استان از سطح نسبتاً پایین‌تری برخوردارند. تمامی نقاط روستایی پیرامون شهر توحید جهت تأمین نیازهای خود کاملاً وابسته به این شهر می‌باشند، به عبارتی دیگر بارزترین کارکرد شهر توحید در ارتباط با سکونتگاه‌های حوزه نفوذ خود، در درجه اول رفع نیازهای رفاهی و اولیه‌ی آن‌ها می‌باشد.

تراکم: تابع تراکم کرنل (kernel density) یکی از توابع تحلیل فضایی مهم در محیط GIS است. این تابع قادر است تراکم یک عارضه نقطه‌ای (مانند جمعیت، چاه و چشمه، مناطق مسکونی، بیماری، کلونی زنبور، فرسایش، فرونشست، جرائم، آلودگی و ...) و یا خطی (شبکه جاده، رودخانه، شبکه فاضلاب، گسل و ...) را با توجه به مساحت منطقه و نوع متغیر در یک پهنه جغرافیایی به صورت فضایی به تصویر بکشاند. بنابراین این تابع یکی از مناسب‌ترین روش‌ها برای به تصویر کشیدن داده‌های نقطه‌ای به صورت پیوسته است. برآورد تراکم کرنل موقعیت نقاط در فضا را در یک تابع تراکم ممتد در محدوده مورد مطالعه تبدیل و تعیین می‌نماید، به علاوه یک دید بصری را به وسیله یک سطح سه‌بعدی، نه با محدود کردن یک نقطه بلکه با نمایش تغییرات تراکم هر نقطه در محدوده مورد مطالعه را

ممکن می‌سازد. این روش مدل‌سازی داده‌های نقطه‌ای، یک ساختار رستری که محدوده مورد مطالعه را کاملاً پوشش می‌دهد ایجاد کند. بر اساس مطالعات به عمل آمده بین عوامل جغرافیایی از قبیل دوری و نزدیکی به شهر، تیپولوژی روستاها و میزان رابطه با شهر رابطه معنادار و منفی بوده است. یعنی روستاهایی که در فاصله نزدیک‌تری از شهر واقع شده‌اند رابطه بیشتری با شهر داشته در نتیجه تمرکز جمعیت در آن‌ها بیشتر و پایداری آن‌ها بیشتر و برعکس نیز صادق است. (شکل ۳).

شکل (۳) تراکم جمعیتی سکونتگاه‌های پیرامونی شهر توحید (منبع: نویسندگان ۱۴۰۰).

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای بررسی و سنجش نقش شهر کوچک توحید در توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای از چهار شاخص اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی، اقتصادی و مدیریتی استفاده شد. بر این اساس، سؤالات پرسشنامه در قالب چهار شاخص فوق و گوی‌های مربوط به هر شاخص پی‌ریزی شدند.

در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p -value به دست آمده از آزمون کای تی تک نمونه‌ای در سطح معناداری ۰/۰۵، یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که از دیدگاه پاسخگویان، در بُعد اقتصادی بیش‌ترین تأثیر شهر کوچک توحید بر افزایش قیمت و ارزش زمین و مسکن با میانگین ۴/۱۱، تأمین نیازهای رفاهی (سوخت، آب) ساکنین با میانگین ۳/۰۳، بوده است و کم‌ترین تأثیر را بر افزایش میزان پس‌انداز شهروندان شهر با میانگین ۲/۲۸، ایجاد اشتغال پایدار شهروندان با میانگین ۲/۳۶ داشته است (جدول ۵). در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که نقش شهر کوچک توحید بر توسعه پایدار ناحیه‌ای معنادار است، به طوری که هم میانگین مشاهده شده بالاتر از حد متوسط بوده و سطح معناداری نیز کمتر از ۰/۰۰۱ است (جدول ۶).

جدول ۵. یافته‌های توصیفی نقش شهر کوچک توحید در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
افزایش درآمد پایدار جامعه محلی	۲/۶۶	۱/۱۲	۰/۴۲۱
ایجاد اشتغال پایدار شهروندان	۲/۳۶	۱/۰۰	۰/۴۲۳
ایجاد سرمایه‌گذاری در مرکز شهرستان	۲/۹۲	۱/۱۰	۰/۳۷۶
تأمین نیازهای رفاهی (سوخ، آب) ساکنین	۳/۰۳	۰/۹۴۴	۰/۳۱۱
افزایش قیمت و ارزش زمین و مسکن (کل ناحیه)	۴/۱۱	۱/۰۹	۰/۲۶۵
افزایش میزان پس‌انداز شهروندان شهر	۲/۲۸	۱/۰۴	۰/۴۵۶
افزایش میزان رضایت شهروندان از ایجاد اشتغال در بخش خدمات	۲/۳۱	۰/۹۰۶	۰/۳۹۲
افزایش میزان رضایت شهروندان از ایجاد اشتغال در بخش صنعت	۲/۵۹	۱/۰۱	۰/۳۸۹
افزایش میزان رضایت شهروندان از ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی	۲/۷۷	۰/۷۲۳	۰/۲۶۱
افزایش سطح فضاهای خدماتی - تجاری در سطح شهرستان	۲/۹۳	۰/۹۸۴	۰/۳۳۵
میانگین کل	۲/۸۲	۱/۱۱	۰/۳۶۲

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

جدول ۶. نتایج تحلیلی نقش شهر کوچک توحید در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای براساس آزمون T تک نمونه‌ای

بُعد	آمار T	میانگین	سطح معناداری	حد متوسط
اقتصادی	۵۴/۹۹	۲۸/۲۳	۰/۰۰۱	۲۵/۴۱

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

یکی دیگر از ابعاد توسعه پایدار شهری، بُعد اجتماعی - فرهنگی آن است. در این پژوهش با انتخاب ۱۶ نماگر، نقش شهر کوچک توحید در توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی ناحیه‌ای سنجش و تبیین شده است. مطابق نتایج، شهر کوچک توحید در پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای بیش‌ترین تأثیر را بر روی نماگرهای ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین و روستاهای اطراف، امنیت اجتماعی و اقتصادی مردم محلی (سکونتگاه‌های حوزه نفوذ) به ترتیب با میانگین‌های ۳/۱۱، ۳/۰۱ داشته است و کمترین تأثیر را بر بهبود کیفیت خدمات اجتماعی جامعه محلی، میزان دسترسی به حمل‌ونقل عمومی به ترتیب با میانگین‌های ۲/۲۹، ۲/۴۹ داشته است (جدول ۷). در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که تأثیر و نقش شهر کوچک توحید بر بُعد اجتماعی - فرهنگی پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ معنادار است؛ به طوری که میانگین مشاهده شده بالاتر از حد متوسط بوده است (جدول ۸).

جدول ۷. یافته‌های توصیفی نقش شهر کوچک توحید در پایداری اجتماعی - فرهنگی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
میزان دسترسی به حمل‌ونقل عمومی	۲/۴۹	۱/۲۵	۰/۵۰۲
دسترسی ساکنین به فضاهای تفریحی و اوقات فراغت	۲/۵۶	۱/۲۷	۰/۴۹۶
بهبود کیفیت خدمات اجتماعی جامعه محلی	۲/۲۹	۰/۸۱۵	۰/۳۵۵
باعث بهبود و توسعه خدمات بهداشتی - درمانی	۲/۶۸	۰/۹۳۶	۰/۳۴۹
افزایش میزان بهبود و توسعه شبکه‌های ارتباطی در سطح ناحیه	۲/۶۶	۰/۸۸۳	۰/۳۳۱
افزایش امکانات فرهنگی (کتابخانه - مساجد و ...)	۲/۸۴	۰/۸۸۳	۰/۳۲۵
افزایش میزان مشارکت ساکنین بالأخص زنان در فعالیت‌های اجتماعی	۲/۷۱	۰/۷۷۲	۰/۲۸۴
میزان دسترسی به مراکز درمانی (پزشکان) ساکنین و جوامع محلی ناحیه	۲/۶۸	۰/۹۱۹	۰/۳۴۲

۰/۴۰۶	۱/۱۷	۲/۸۸	موجبات کاهش مراجعات شهروندان به مرکز استان
۰/۳۴۵	۰/۹۱۲	۲/۶۴	افزایش میزان عدالت اجتماعی شهروندان
۰/۳۸۶	۰/۹۷۸	۲/۵۳	افزایش میزان مسئولیت پذیری شهروندان
۰/۲۳۲	۰/۶۸۴	۲/۹۴	تقویت تعاملات فرهنگی شهرستان
۰/۲۸۸	۰/۸۶۸	۳/۰۱	امنیت اجتماعی و اقتصادی مردم محلی
۰/۳۰۸	۰/۸۷۸	۲/۸۵	باعث احساس هویت (تعلق به مکان)
۰/۴۳۳	۱/۱۷	۲/۷۰	توسعه امکانات آموزشی و میزان باسوادی ساکنین
۰/۳۲۷	۱/۰۲	۳/۱۱	ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین و سکونتگاه‌های پیرامونی
۰/۳۵۶	۰/۹۷۴	۲/۶۱	میانگین کل

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

جدول ۸. نتایج تحلیلی نقش شهر توحید در پایداری اجتماعی - فرهنگی ناحیه‌ای براساس آزمون T تک نمونه‌ای

تجد	آمار T	میانگین	سطح معناداری	حد متوسط
اجتماعی	۵۶/۳۴	۴۱/۸۶	۰/۰۰۱	۳۹/۲۵

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

یکی دیگر از ابعاد مهم توسعه پایدار شهری، بعد محیطی - کالبدی آن است. مسلماً کارکرد شهرهای کوچک زمانی از نظر توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای توجیه پذیر است که بتواند سبب ایجاد تغییرات مثبت در فضای کالبدی شهر نیز بشود. برای سنجش نقش شهر کوچک توحید در پایداری محیطی - کالبدی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای از ۵ گویه استفاده شد. در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p-value به دست آمده از آزمون T در سطح معناداری ۰/۰۰۱، یافته‌های توصیفی پژوهش تأثیر مثبت و معنی دار شهر کوچک توحید در پایداری توسعه کالبدی - فضایی ناحیه‌ای را اثبات می‌کند. به طوری که در افزایش استفاده از مصالح بادوام و مقاوم در ساخت وسازها با میانگین ۳/۲۹، رشد و توسعه کالبدی و فضایی مرکز و نواحی اطراف با میانگین ۳/۲۷ بیشترین تأثیر، و بر گویه‌های بهبود و کیفیت محیط زیست شهر با میانگین ۲/۸۹، میزان مهاجر فرستی و تثبیت جمعیت روستاهای پیرامونی با میانگین ۳/۰۹ کمترین تأثیر را داشته است (جدول ۹). در مجموع، بر اساس نتایج آزمون T و با توجه به مشاهده میانگین ۳۹/۹۴ از حد متوسط ۲۹، و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱، مشخص شد که شهر کوچک توحید در پایداری محیطی - کالبدی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای تأثیرات مثبت داشته و رابطه آن معنادار است (جدول ۱۰).

جدول ۹. یافته‌های توصیفی نقش شهر کوچک توحید در پایداری محیطی - کالبدی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
کاهش میزان مهاجر فرستی و تثبیت جمعیت روستاهای پیرامونی	۳/۰۹	۱/۰۴	۰/۳۳۴
استفاده از مصالح بادوام و مقاوم در ساخت وسازها	۳/۲۹	۱/۰۳	۰/۳۱۳
تغییر کاربری اراضی مرکز و نواحی اطراف	۳/۱۱	۰/۸۸۵	۰/۲۸۴
رشد و توسعه کالبدی و فضایی مرکز و نواحی اطراف	۳/۲۷	۰/۶۹۹	۰/۲۴۱
بهبود و کیفیت محیط زیست	۲/۸۹	۰/۹۷۷	۰/۲۹۸
میانگین کل	۳/۲۹	۱/۰۵	۰/۲۹۴

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

جدول ۱۰. نتایج تحلیلی نقش شهر توحید در پایداری محیطی - کالبدی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای براساس آزمون T تک نمونه‌ای

بعد	آمار T	میانگین	سطح معناداری	حد متوسط
کالبدی	۱۸/۵۶	۱۶/۴۶	۰/۰۰۱	۱۳/۱۷

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

یکی دیگر از ابعاد توسعه‌ی پایدار شهری، بُعد مدیریتی آن است. در این پژوهش با انتخاب ۵ نماگر، نقش شهر کوچک توحید در توسعه‌ی پایدار مدیریتی ناحیه‌ای سنجش و تبیین شده است. مطابق نتایج، شهر کوچک توحید در پایداری (مدیریتی) سکونتگاه‌های ناحیه‌ای بیش‌ترین تأثیر را بر روی افزایش هزینه‌های زندگی شهروندان شهر، تقسیمات سیاسی و توسعه پایدار ناحیه‌ای، افزایش و جذب بیشتر اعتبارات عمرانی در سطح ناحیه (سکونتگاه‌های حوزه نفوذ) به ترتیب با میانگین‌های ۳/۵۳، ۳/۴۰ و ۳/۳۲ داشته است و کمترین تأثیر را بر نماگرهای تقویت بنیه مالی و درآمدزایی شهرداری شهر، با میانگین ۳/۱۷ داشته است (جدول ۱۱). در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که تأثیر و نقش شهر کوچک توحید بر بُعد مدیریتی پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ معنادار است؛ به طوری که میانگین مشاهده‌شده بالاتر از حد متوسط بوده است.

جدول ۱۱. یافته‌های توصیفی نقش شهر کوچک توحید در پایداری مدیریتی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
کاهش نابرابری‌ها و ایجاد عدالت فضایی (در سطح ناحیه)	۳/۲۹	۱/۰۱	۰/۳۰۶
افزایش و جذب بیشتر اعتبارات عمرانی در سطح ناحیه	۳/۳۲	۱/۰۰	۰/۳۰۱
تقویت بنیه مالی و درآمدزایی شهرداری شهر	۳/۱۷	۱/۰۳	۰/۳۲۴
افزایش هزینه‌های زندگی شهروندان شهر	۳/۵۳	۰/۸۲۷	۰/۲۳۴
تقسیمات سیاسی و توسعه پایدار ناحیه‌ای	۳/۴۰	۱/۰۰	۰/۲۹۴
میانگین کل	۳/۳۴	۰/۶۸۵	۰/۲۹۱

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

جدول ۱۲. نتایج تحلیلی نقش شهر توحید در پایداری مدیریتی سکونتگاه‌های ناحیه‌ای براساس آزمون T تک نمونه‌ای

بُعد	آمار T	میانگین	سطح معناداری	حد متوسط
سیاسی	۶۶/۴۷	۱۶/۷۱	۰/۰۰۱	۱۳/۳۷

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

در نهایت، برای مقایسه‌ی حوزه‌ها و ابعاد بررسی‌شده با همدیگر از آزمون تی استیودنت استفاده شد. بر اساس نتایج پژوهش، شهر کوچک توحید به ترتیب بر توسعه‌ی پایدار (ناحیه‌ای) مدیریتی، محیطی - کالبدی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی تأثیر مثبت داشته است. به طوری که با احتساب دامنه‌ی طیفی که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای تمامی گویه‌ها بیش‌تر از عدد ۲ ارزیابی شده است و این تفاوت در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار است (جدول ۱۳).

جدول ۱۳. سنجش شاخص‌های نقش شهر کوچک توحید در ارتباط با پایداری ناحیه‌ای با استفاده از آماره T

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳

مؤلفه‌ها	میانگین	آماره T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	
					فاصله اطمینان ۹۵ درصد	حد پایین / حد بالا
اقتصادی	۲/۸۲	۵۴/۹۹	۳۷۴	۰/۰۰۰	۲/۷۹	۲/۶۹
اجتماعی - فرهنگی	۲/۶۱	۵۶/۳۴	۳۷۴	۰/۰۰۰	۲/۷۶	۲/۶۲
محیطی - کالبدی	۳/۲۹	۶۶/۲۲	۳۷۴	۰/۰۰۰	۳/۰۱	۳/۰۳
مدیریتی	۳/۳۴	۶۶/۴۷	۳۷۴	۰/۰۰۰	۳/۳۴	۳/۲۴

در ادامه‌ی پژوهش، با استفاده از آزمون فریدمن به بررسی رابطه‌ی بین شهر کوچک توحید و توسعه‌ی پایدار ناحیه‌ای شهر توحید پرداخته شده است. آزمون فریدمن نیز با توجه به سطح آلفای ۰/۰۰۱، تفاوت معناداری را در میانگین رتبه‌ی هر یک از ابعاد و شاخص‌های توسعه‌ی شهری از نظر پاسخگویان نشان می‌دهد. در این بین بیشترین تا کمترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب مربوط به بُعد مدیریتی، محیطی-کالبدی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی می‌باشد (جدول ۱۴).

جدول ۱۴. تفاوت میانگین رتبه‌ای نقش شهر توحید بر توسعه‌ی پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای براساس- آزمون فریدمن

مؤلفه	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای
اقتصادی	۴۶	۲/۸	۱۷/۴۹
اجتماعی-فرهنگی	۴۶	۲/۶	۱۶/۹۳
کالبدی-فضایی	۴۶	۳/۲	۲۰/۹۲
مدیریتی	۴۶	۳/۳	۲۳/۰۸
کل			
کای دو		۱۱۰۲/۲۷	
درجه آزادی		۳۲	
سطح معناداری		۰/۰۰۰	

(مآخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰).

نتایج نشان می‌دهد نقش و کارکرد شهر کوچک توحید در مجموع و به ترتیب در ابعاد کالبدی-فضایی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی بر پایداری ناحیه‌ای تأثیر مثبت و معناداری داشته است. این اثرات دارای اطمینان ۹۹ درصد با سطح معناداری ۰/۰۰۰ است. باید گفت شهرهای کوچک مخصوصاً در ارتباط با سکونتگاه‌های پیرامونی، تأثیرات عمدتاً مثبت و بعضاً منفی مختلفی را در ابعاد گوناگون بر نواحی پیرامونی بر جای می‌گذارند؛ به طوری که، افزایش هزینه‌های زندگی شهروندان شهر افزایش قیمت و ارزش املاک، افزایش ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین سکونتگاه‌های پیرامونی، جذب و افزایش اعتبارات عمرانی-توسعه‌ای و فرهنگی-اجتماعی و نیز توسعه-ی پایدار کالبدی-فضایی و زیرساختی، و نیز تغییر کاربری اراضی مرکز و نواحی اطراف شده است، و همزمان، آسیب‌ها و ناپایداری-های زیست محیطی از جمله ساخت‌وسازهای خارج از چارچوب قانونی را نیز در آن به بار آورده است.

نتیجه‌گیری

امروزه اغلب محققان در یافته‌های خود بر نقش شهرهای کوچک در توسعه ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای، تقویت پیوندها و روابط شهری-روستایی، کاهش مهاجرت‌های روستایی به شهرهای بزرگ تأکید دارند؛ چراکه تسلط جامعه شهری بر نواحی روستایی پیرامون، به عنوان مانعی در برابر توسعه جوامع روستایی است؛ بنابراین، مطالعه و بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه پایدار سکونتگاه‌های ناحیه‌ای، از اهمیت وافری برخوردار است. به‌طور کلی مطالعات نشان می‌دهد که تقویت و تجهیز شهرهای کوچک به‌عنوان آخرین حلقه اتصال نظام شهری به‌نظام روستایی، مهار مهاجرت‌ها، افزایش نگهداشت جمعیت روستاها، تقویت و تجهیز زیرساخت‌ها، کاهش شکاف در بهره‌گیری از خدمات مختلف و ایجاد قطب‌های سرویس‌دهی به نقاط و نواحی روستایی ضروری است. به‌منظور ایجاد تعادل و توازن در الگوی توزیع جمعیت و عدم تمرکز، استراتژی‌های مختلفی به کار گرفته شده که یکی از این استراتژی‌ها، توسعه شهرهای کوچک می‌باشد. شهرهای کوچک به‌عنوان مراکز قلمداد می‌شوند که نقش بسزایی در تقویت و توسعه نواحی پیرامونی دارند و در درازمدت منجر به ایجاد شرایطی می‌گردد که توان فعالیت‌های تولیدی را درون این نقاط شهری تقویت نموده و کل ناحیه را تحت تأثیر عملکرد و نقش خود قرار می‌دهد. با تقویت شهرهای کوچک دسترسی به امکانات شغلی

تعلیم و تربیت و خدمات گوناگون در حوزه نفوذ موجب تحرک و توسعه اقتصادی و اجتماعی در ناحیه می‌شود. در دهه‌های اخیر تحولات مهمی در راستای تقویت و بهبود ارتباط بین شهر و روستا و پیوند آن به‌عنوان مهم‌ترین ابزار توسعه در نظام توسعه پایدار ناحیه‌ای رخ داده است، و این ارتباط و پیوند یکی از عملی‌ترین سیاست‌های ارتقاء در شاخص‌های مختلف محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و سلسله‌مراتب سکونتگاهی، تغییرات کمی و کیفی در بافت شهر و روستا بوده است. از جمله ابزارهای قدرتمند دولت در زمینه الگوی نظام شهری در هر منطقه که با انگیزه تمرکززدایی صورت می‌گیرد، سازمان‌دهی سیاسی فضا و تقسیمات کشوری است که با تأثیرپذیری از عوامل مختلفی شکل می‌گیرد و بر بسیاری از معادلات ساختاری از جمله الگوی پایداری توسعه در همه ابعاد تأثیرگذار است. تقسیمات کشوری از مهم‌ترین مسائلی است که برای انجام هرگونه برنامه‌ریزی در سطح کشور و در نواحی به‌منظور اداره بهتر و بهره‌برداری بیشتر از امکانات موجود و استعدادهای ملی صورت می‌گیرد.

شهر توحید به‌عنوان کوچک‌ترین شهر و مرکز محروم‌ترین شهرستان تاره تأسیس هلیلان پتانسیل بسیار بالایی برای دستیابی به توسعه پایدار ناحیه‌ای متأثر از موقعیت جغرافیایی آن و همچنین قرارگیری در مسیر جاده ترانزیتی شمال غرب به جنوب دارد، بنابراین از منظر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، مدیریتی، محیطی و کالبدی، بررسی، تحلیل، سنجش و ارزیابی شد و نتایج قابل‌توجهی حاصل شد؛ به‌طوری‌که اولاً شهر کوچک توحید در تمام شاخص‌های موردبررسی بر پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای با شدت و ضعف‌هایی تأثیرگذار بوده است، ثانیاً در کنار آثار مطلوب و مبتنی بر توسعه پایدار ناحیه‌ای آن، آثار نامطلوب و ضد توسعه‌ای از جمله عدم تخصیص اعتبار در جهت بهسازی زیرساخت‌ها و نبود سرمایه‌گذاری مناسب و مطمئن در امور تولیدی زمینه فرار جمعیتی را فراهم می‌کند که این خود نیز تهدیدات و چالش‌هایی را برای پایداری توسعه‌ی آن به همراه خواهد داشت. بر این اساس، در این پژوهش به بررسی نقش شهر توحید به‌عنوان شهر کوچک در توسعه پایدار سکونتگاه‌های پیرامونی پرداخته شده است. با عنایت به نتایج حاصل که در سه حوزه اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و مدیریتی-محیطی و کالبدی انجام شد، می‌توان گفت شهر کوچک توحید به‌عنوان واسطه در ارائه خدمات به حوزه نفوذ روستایی خود و همچنین در تأمین نیازهای رفاهی و بهبود خدمات درمانی عملکرد خوبی داشته است و توانسته است نقش خود را به‌خوبی ایفا کند. با افزایش و گسترش امکانات و خدمات در این شهر کوچک و سایر شهرهای کوچک در استان ایلام می‌توان در جهت توسعه هر چه بیشتر نواحی روستایی گام برداشت و با تقویت و توسعه شهرهای کوچک از مهاجرت به مرکز استان جلوگیری به عمل آورد. با توجه به یافته‌های پژوهش که مشخص شد شهر توحید می‌تواند دارای نقش واسطه‌ای در ارائه خدمات به حوزه نفوذ روستایی خود باشد و در صورت تخصیص منابع و امکانات و همچنین ارائه خدمات از سوی شهر توحید به میزان زیادی باعث ماندگاری جمعیت نواحی روستایی خواهد شد. نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر این بوده است، در بُعد اقتصادی بیش‌ترین تأثیر را بر افزایش قیمت و ارزش املاک با میانگین ۴/۱۲، تأمین نیازهای رفاهی (سوخت، آب) ساکنین با میانگین ۳/۳۰، افزایش سطح فضاهای خدماتی-تجاری در سطح شهرستان با میانگین ۳/۱۴ در مرتبه بعد بوده است و در بُعد اجتماعی بیش‌ترین تأثیر را بر روی نماگرهای ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین و روستاهای اطراف، کاهش میزان مراجعات شهروندان به مرکز استان و افزایش میزان عدالت اجتماعی شهروندان به ترتیب با میانگین‌های ۳/۲۸، ۳/۲۱ و ۳/۲۱ داشته است و همچنین در بُعد مدیریتی (محیطی، کالبدی و فضایی) نقش شهر کوچک توحید در افزایش تغییر کاربری اراضی مرکز و نواحی اطراف با میانگین ۳/۵۸، رشد و توسعه کالبدی و فضایی با میانگین ۳/۵۱ و افزایش هزینه‌های زندگی شهروندان شهر با میانگین ۳/۴۲ نقش مؤثری داشته است.

بنابراین در امر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای پایداری سکونتگاه‌های پیرامونی در کلیه ابعاد توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، مدیریتی، کالبدی و محیطی) توجه به عواملی ضروری است که سبب افزایش کیفیت زندگی، امنیت و رفاه و آسایش

شهروندان را تأمین نماید. بر این مبنایست سازی برای ارائه خدمات زیربنایی و روبنایی و بسیج کلیه منابع و امکانات در جهت تأمین اهداف اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی، پایداری توسعه سکونتگاه‌های پیرامونی به‌منظور اطمینان از رفاه و آسایش بهتر برای همه شهروندان ضروری است. به‌عنوان نتیجه پایان این مبحث می‌توان عنوان کرد که نواحی روستای پیرامونی شهرهای کوچک، نیازمند دریافت و ایجاد امکانات و تسهیلات اولیه زیست و ارتقای سطح متغیرهای توسعه‌ای می‌باشند و شهر موردنظر از این جهات هنوز توانمندی و تأثیر مثبت را نشان نداده است که شاید یکی از مهم‌ترین دلایل آن توسعه‌نیافتگی سطح پایین استانداردهای زندگی زیست شهری در خود شهر مورد مطالعه باشد؛ به‌طوری‌که توانایی لازم در انتقال همان سطح ناچیز از پیشرفت و توسعه را نیز نداشته باشند. بنابراین در صورت وجود برنامه‌ریزی‌های مناسب توسعه‌ای و شناسایی پتانسیل‌های بالقوه این شهرها به‌طور مستقیم، امکان نگهداشت جمعیت وجود خواهد داشت و افزایش جمعیت در حوزه نفوذ شهرهای مذکور، توانمندی خاص را برای شهرها ایجاد می‌نماید تا بتوانند به قطب قدرتمند در خدمات‌رسانی منطقه خود مبدل گردند و نقش مؤثری را در جذب جمعیت و جلوگیری از مهاجرت داشته باشند.

بنابراین پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان محلی و استانی نسبت به تخصیص و افزایش اعتبارات عمرانی، خدماتی، سرمایه‌گذاری‌ها در امور پایه‌ای و تولیدی و همچنین افزایش امید به زندگی و کیفیت زیستن را که لازمه آن افزایش اشتغال، تقویت امور زیربنایی و روبنایی و جلب مشارکت‌های مردمی و ... می‌باشد را در چارچوب برنامه‌های توسعه‌ای کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت، نقش شهر کوچک توحید در ارائه خدمات به جمعیت در پایداری سکونتگاه‌های پیرامونی را تقویت، و عوامل منفی، مزاحم و آسیب‌زا را که مانع توسعه پایدار است شناسایی، تعدیل و یا اصلاح نمایند تا در یک سیکل ترکیبی مثبت، متقابل و متوازن، هم توسعه پایداری شهر توحید فراهم بشود و هم پایداری سکونتگاه‌های ناحیه‌ای را فراهم بیاورد و مکمل و محرک رشد و توسعه‌ی پایدار همدیگر بشوند.

منابع

- امکچی، حمیده (۱۳۸۳). شهرهای میانی و نقش آن‌ها در چهارچوب توسعه ملی. تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران. چاپ اول.
- احمدی پور و همکاران (۱۳۹۵). بررسی نقش تقسیمات کشوری در توسعه ناحیه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان‌های بوانات و خرم‌بید). فصلنامه ژئوپلیتیک سال دوازدهم، شماره اول، ص ۶۰.
- بهسا، عبدالله، زرآبادی، سعیده، زهرا سادات (۱۳۹۶). بررسی تعادل بخشی و توسعه منطقه‌ای در ایران با تأکید بر شهرهای کوچک. کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و شهرسازی ایران معاصر، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- برزگر، صادق؛ بخشی، امیر و محمدتقی حیدری (۱۳۹۸). تبیین پایداری اجتماعی اقتصادی در شهرهای کوچک با رویکرد توسعه پایدار (نمونه: شهرهای کوچک شمال ایران). فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و ششم، شماره ۹۷، ص ۵.
- برزگر و همکاران (۱۳۹۷). تحلیل شاخص‌های پایداری کالبدی در شهرهای کوچک مطالعه‌ی موردی: شهرهای کوچک استان مازندران. فصلنامه علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، سال ۱۸، شماره ۲۱، صص ۱۶۱-۱۶۳.
- پور محمد، ساناز و محمودی، آزاده (۱۳۹۵). پایداری اجتماعی. سومین کنگره بین‌المللی پایداری در معماری و شهرسازی. دبی و مصدر، ص ۱.
- حسام، مهدی؛ محمدی یگانه، بهروز و مهدی چراغی (۱۳۹۵). تحلیل اثرات گردشگری مذهبی در توسعه‌ی پایدار نواحی روستایی از دیدگاه جامعه‌ی میزبان (موردپژوهش: منطقه‌ی نارستاق- شهرستان آمل). فصلنامه‌ی جغرافیا و فضای گردشگری، دوره‌ی ۶، شماره‌ی ۲۱، صص ۱۰۱-۱۰۲.
- رئیی و همکاران (۱۳۹۹). نقش کارکردی شهرهای کوچک در توسعه شاخص‌های پایداری شهرهای حوزه نفوذ (مطالعه موردی: شهرستان نیک شهر). فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال ۱۰، شماره ۴، صص ۶۳۹.
- رضوانی، محمد (۱۳۸۶). نقش و عملکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه (مورد: دهستان رونیز شهرستان استهبان). پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۱، ص ۲۱۱.
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۶). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار با تأکید بر محیط‌زیست. انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- زیردست، اسفندیار (۱۳۸۳). اندازه شهر. چاپ اول، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات و معماری شهرسازی ایران.

- زیاری و همکاران (۱۳۹۲). روستا شهر و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای (مطالعه موردی شهرستان بروجرد). چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال ۸، شماره ۲۴، ص ۱۷.
- فنی، زهره، (۱۳۸۲). شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای. نشر آذرخش، تهران
- فنی، زهره (۱۳۸۸). شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای. تهران: نشر آذرخش.
- قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۳). دگرگونی اقتصاد کشاورزی و شکل‌گیری، پدیده روستائینی شهری و روستاگرایی شهرستان رباط کریم. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، پیاپی ۹، شماره ۳، صص ۶۳.
- قربانی و همکاران (۱۳۹۷). بازتعریف نقش شهرهای کوچک و میانی در فرایند توسعه منطقه‌ای؛ معرفی یک روش کاربردی آمایش مینا (مطالعه موردی: استان کردستان). آمایش سرزمین، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۳۱۶-۳۱۶.
- کمانرودی کجورمی، موسی، فرهاد عزیز پور و علی جانبازی (۱۳۹۳). پراکنده رویی شهر شیراز و تغییرات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی روستاهای پیرامون مورد: روستای گویم. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، پیاپی ۹، شماره ۳، صص ۶۲-۴۱.
- کاظمی و همکاران (۱۳۹۸). نقش شهرهای کوچک در تعادل بخشی به توسعه پایدار منطقه‌ای و تحولات نظام شهری (مطالعه موردی: استان البرز از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵). آمایش سرزمین دوره ۱۱، شماره اول، ص ۷۹.
- میکائیکی و همکاران (۱۳۹۸). شهرهای کوچک و توسعه پایدار سکونتگاه‌های پیرامونی مورد: شهرخوسف، توسعه فضاهای پیرا شهری. سال اول، شماره اول، صص ۲۰-۱۹.
- شفیعی فر، محمد (۱۳۹۴). روند توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه سیاست، دوره ۴۵، شماره ۱، ص ۱۰۳.
- شوهانی، نادر؛ نورالدین، کاکایی (۱۳۹۹). رویکرد نوظهور روستا - شهرها و نقش آن‌ها در سازمان‌یابی و تعادل نظام فضایی سکونتگاه‌ها (مطالعه موردی: استان ایلام)، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۷۷۶-۷۷۵.
- نیک‌سرشت و همکاران (۱۳۹۰). تحلیل و ارزیابی کارکرد شهرهای کوچک در توسعه روستاهای پیرامونی (نمونه موردی شهر سرابله). فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۲، شماره ۷، ص ۵۶.
- نوری، هدایت اله، حسینی ابری، سید حسن، خادمی، حسین (۱۳۸۸). نقش شهرهای کوچک در تعادل نظام سکونتگاهی روستایی استان یزد. جغرافیا و توسعه، شماره ۱۳، ص ۶۱.
- Adam, S, Patrycja, S. (.2020). Socio- economic development of small towns in the Polish Cittaslow Network. A case study, Cities, Volume 103, August 2020, pp 203-224.
- Barean, I. (2009). Introduction to urban planning, London, P 12-15.
- F, Baresky.(2009).urban planning in small towns and Rural Area.Routledge, London.P 88. Hinderink.
- J. and Titus, M.(2002).Small towns and regional development: Major findings and policy implicationsfrom. comparative research, Urban Studies, 39, pp. 379-391.
- Hindderink, J,and titus,M. (2003). Paradigms of Regional Development and the Role of small - centers. thela thesis, Amesterdam.
- Carbó-Ramírez, P., Zuria, I. (2011). The value of small urban greenspaces for birds in a Mexican city. Landscape and Urban Planning, 100(3), 213-222.
- Valtenbergs, Gonzále, Piziks. (2013). Selecting indicators for sustainable development of small towns: The case of Valmiera municipality, ICTE in Regional Development, Valmiera, Latvia, Procedia Computer Science, 23: 21- 32.
- Moeidfard · Saeed Akbari· Sadegh. (2006). the village's encounters with the city and the impact of its development, urban study of Savojbolagh. Journal of Geographical Sciences, 6, (8,9): 96-75.
- [http://: www.imna.ir/news/](http://www.imna.ir/news/). 1396.
- Rondinelli, Dennis, A. and ruddle, Kenneth. (1978).Urbanization and Rural Development:..A Spatial Policy for Equitable Growth, New York. Praeger.
- Muzaffari; Gholam Ali doosti ,(2012) Evaluation and Selection of Urban Urban Parks in Yazd Using Boolean Method and Delphi Method in Geographical Information Policy. Human Geographical Research, 44: (4).
- Kwiatek-Sołtys, A. (2011). Small towns in Poland-barriers and factors of growth. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 19, p 363-370.
- Koichiro,A.(2012).Review of sustainability indices and indicators: Towards a new City Sustainability Index (CSI). Environmental Impact Assessment Review, 32 (1): 94-106.